

Adatok a magyar gyógyszerészeti szakirodalmi nyelv kialakulásához

Dr. Kedvessy György

6000,-

Hazánkban számos európai országhoz hasonlóan a XIX. század első harmadában még a tudomány, jelentős részben az oktatás, a bíraskodás, s így az orvosi és gyógyszerészeti gyakorlat nyelve is a latin volt. A múlt század utolsó évtizedeiben viszont már kialakult a szakirodalomban a magyar nyelv használata. A szerző a nyelvújítást követő mintegy fél évszázadban az átmeneti nyelv gyakorlatát ismerteti, főként Kováts Mihály Magyar Patika (1835) könyvének felhasználása alapján.

A hivatalos nyelv, ideértve a közigazgatás, a bíraskodás, a törvények, jelentős részben az oktatás (főként a felsőoktatás) valamint a tudomány nyelvét, a legtöbb európai országban, így hazánkban is (beleértve a Kárpát medencét) századokon át a latin volt. Természetes volt a régebbi egyetemeken a latin nyelvűség. Így a bécsi, bolognai, krakkói egyetemeken, ahol az előző századokban sok magyar diák tanult.

Széles területen a latin volt tehát a nemzetközi, s ezáltal az iskolázott, művelt lakosság jól érthető nyelve. Elég utalni hazánkban a fontos törvényekre (pl. *Verböczy Tripartitum*, a békeszerződések, királyi dekrétumok, az országgyűlés nyelve stb.), mivel a bíraskodásban is sokáig érvényesült a latin nyelv használata. Az oklevelek nyelve is általában még a továbbiakban is a latin volt. Utalok egyik dédapám ügyvédi oklevelére 1834-ből.*

Az orvosi és a gyógyszerrel foglalkozó (gyógyszerész) szakirodalom nyelve századokon át a tudományban és a szakmai gyakorlatban természetszerűen a latin volt. Napjainkra ebből mindössze a recept latinsága maradt meg. Ez az általános megítélés szerint a továbbiakban is szükséges, szemben több európai ország gyakorlatával, ahol a gyógyszerrendelést írásban (recept) nemzeti nyelven oldják meg.

Az előző időben már több különféle szakmunka jelent meg magyarul, habár ez a törekvés nem volt általános.**

A magyar nyelvi használatkor, főként a szakkifejezésekben mutatkozott nehézség, amiben szerepe volt a nyelvújításnak. Így a gyógyszernevek és szakkifejezések magyar nyelvű leírásában számos szokatlan illetve erőltetett példát találunk. Ez még jelentősen érvényesült az I

Magyar Gyógyszerkönyv szövegében (1871). Erről a Gyógyszerkönyv megjelenésének centenáriumi ünnepségén tartott előadásomban említettem példákat (Gyógyszerészet 16, 92, 1972.)

Jelentős előrehaladást eredményezett nyelvi szempontból *Balogh Kálmán* 1879-ben megjelent *Gyógyszer-tan* c. általánosan használt könyve.

A latin nyelvű és később magyarul írt gyógyszerészeti szakkönyvek közötti – mondhatjuk átmeneti – időben, amely a múlt század közepére esik – kiemelkedő jelentőségű a *Magyar Patika* című könyv (1835). Teljes címe: „*Magyar Patika az Magyar- és Erdély-országban termő patikai állatok, növények és ásványok hasznaikkal egyetemben a falusi Külörvosoknak, Földesuraknak és Lelkitanítóknak számára. Hogy a falusi ügyefogyott, beteg adózó népen kevés költséggel, és azoknak bizodalmas kívánságok szerint segíthessenek*”. A terjedelmes, tulajdonomban lévő 637 oldalas könyv Pesten 1835-ben jelent meg *Eggenberger József* könyvárus kiadásában.

A kornak bizonyára megfelelő és szokásos cím után mai megítélés szerint szokatlan a szerző nevének feltüntetése:

szerző Kováts Mihály

Orvos Doctor, a' T.N. Magyar Kir. Pesti Tudomány Mindegenség Orvos Tehetségének, T.N. Magyar Tudós, és Jénai Ásványász Társaságnak Tagja, T.N. Pest, Pilis és Sólth Törv. Egyes Mármaros, Zemplén, Borsod, Torna, Szathmár, Vármegyének Tábla-Bírája

Feltűnő, hogy a szerző orvosdoktor létére a felsorolt nem csekély számú vármegyék táblabírája is. Ezek után nem csodálkozunk az egyébként szokásos ajánlason sem: „*A Főtiszteletű Tiszán-Inneni Helvetziai vallást-tartó egyházmegyéknek Mint ezen munka kijövelete szorgalmatos és sikeres előmozdítójának tiszteletzálogául és örök emlékezetül ajánlja a Szerző*”.

Az előszóban felsorolt több magyar nyelven írt szakkönyvet, megjegyezvén: „*A' természet három országbeli természetvényeiről mind e' koráig magyarul orvosi tekintetben, csupán növényekről való értekezésecskék jelentek meg, de . . . Az állatoknak és ásványoknak orvosi hasznokról pedig Magyarul e' máj napig még senki sem írt*”.

Az eddigiekben szereplő fogalmakban és szavak értelmezésében, továbbá a gyógyításban és a gyógyszerellátásban mai megítélés szerint különösen feltűnő a *papok* és a

*Nos Franciscus Primus Divinus Favente Clemencia Austriae Imperator e c Damus pro memoria . . . fidelis noster Egrius Alexander Molnár de felApáthi curam Personalis Presentiae Nostrae Regiae in Judiciis . . . Datum in Libera Regiaqua Civitate Nostra Poseniensi die decimo septimo mensis Septembris Anno Domini octingentesimo trigesimi quarta . . .

Tekintetes nemes Pest vármegyének 1834 esztendei November hónap 17-ik napján Pesten tartott közgyűlése alkalmasságával ezen prókatori Diploma gyűlés színe előtt felolvastatván publikáltatott

***Apáczai Cseri János*: Magyar encyclopaedia, Utrecht 1655; *H. Melius Peter* Herbariuma Kolozsvár 1578. A fáknek és füveknek nevekről (Az első magyar botanikai könyv); *Weszelszky Antal*: Fa és fűszeres könyve Pest, 1798; *Diószegi Sámuel* orvosi Fűvész könyve. Debrecen. 1813

MAGYAR PATIKA

A Z A Z
M A G Y A R
É S

ERDÉLY-ORSZÁGBAN

TERMŐ

PATIKAI ÁLLATOK, NÖVEVÉNYEK

É S

ÁSVÁNYOK, ORVOSI HASZNAIKKAL
EGYETLEMBEN.

A'

falusi Külorvosoknak, Földesuraknak
és Lelkitanítóknak számokra.

Hogy

a' falusi ügyefogyott, beteg adózó népen kevés
költséggel, és azoknak bizodalmas kívánságok
szerént segíthessenek

S z e r z é

KOVÁTS MIHÁLY,

Orvos Doctor, a' I. N. Magyar Kir. Pesti Tudomány Min-
jenség Orvos) Tehetségének, T. N. Magyar Tudós, és Jénai
Ásványász Társaságnak Tagja, T. N. Pest, Pilis, és Sólth,
Törv. Egyes. Máramaros, Zemplén, Borsod, Torna,
Szathmár, Vármegyének Tábla-Birája

II. R É S Z.

PESTEN, 1855.

Találattik Eggenberger, Jö'señ Könyvárosnl.
1. ábra

MAGYAR PATIKA

K A L A U Z A.

Ó É S U J

CHEMIAI SZÓTÁR.

ORVOSI

TERMEK ÉS MÉRTÉKEK.

PATIKA VIZSGÁLAT.

S z e r z é

KOVÁTS MIHÁLY,

Orvos Doctor, a' I. N. Magyar Kir. Pesti Tudomány Min-
jenség Orvos Tehetségének, T. N. Magyar Tudós, és Jénai
Ásványász Társaságnak Tagja, T. N. Pest, Pilis, és Sólth,
Törv. Egyes. Máramaros, Zemplén, Borsod, Torna,
Szathmár Vármegyének Tábla-Birája

III. R É S Z.

B U D Á N,

Nyomtattott Gyurián János és Bagó Márton
bétűivel. 186.

2. ábra

földesurak szerepe. Ismeretes a papok ókori és középkori tevékenysége, a múlt században azonban erről már nem lehet beszélni. A szerző különös hangsúllyal említi a *földesurak* szerepét mind hazai, mind külföldi vonatkozásban. Megjegyzi, hogy a segítség főként az „ügyefogyott falusi betegek” javát szolgálja

Ez a kitétel nyilvánvalóan a szegény parasztságra illetve jobbágyokra vonatkozik. Meg is írja a következőkben: „Németországban és Angliában voltak már olyan kegyességű földesurak, kik azzal foglalatostkodtak, hogy a falusi szegénységet ingyen gyógyították. ... Angliában máig napig szokás, hogy sok Lordok azért tanulják az orvostudományt, hogy idővel a' jószágaikon a jobbágyokat ingyen orvosolhassák. De legközelebb itt Magyarországon egy Méltóságos Gróf nemrég holt meg Pesthez közel, ki jobbágyai számára, falujában valóságos kórházat tartott, melyben a maga jobbágyait tulajdon személyében ingyen gyógyította.”

Ha ez utóbbi nem is volt elterjedt, de szép példaként gondoljunk *Bathány-Stratman* hercegre, aki szemészorvosként így működött.

***

A függelékkel együtt 637 oldal terjedelmű „Magyar Patika” három részből áll

Az idézett szövegrészekben a könyv eredeti írásmódját alkalmazom.

Az I. részben az „Egyes (Simplex) orvosságok, úm Egyes állatok, növények és ásványok betűre szedetve vétetnek fel, ezeknek a' Tartományi (Provinciális) Magyar, Patikai és Fűvességi Latin Tartományi Német neveik számláltnak elő, a' szertárban tartani szokott részeik neveztetnek meg” Megemlíti e részben, hogy milyen gyógyhatásuk van, „micsoda nyavajákban van hasznok továbbá orvosi rendelések (Recipék) magyar és latin nyelven kerülnek leírásra, s Magyarul és Deákul ... micsoda történetekben (esetekben K. Gy.) kell azokkal élni.”

A II. részben „az Összetétel (Compositum) és Készítmény (Praeparatum) orvosságok u m. az I. részben leírtakból csináltatott Szerfajok (Speciesek) Kihuzatok (Extractumok), Csepegett vizek (Destillata aquák), Nádmézes levek (Syrupok), Tartatok (Conservák), Kinyomatott- és Csepegett olajok (Pressum- és Destillatum oleumok), Szelletek (Spiritusok), Nyálkák (Mucilagók) Olajos nádmézek (Elaeo saccharumok), Ezetek (Acetumok), Virágok (Flosok), Kenőcsök (Linimentumok), Kenetek (Ungventumok), Flastromok (Emplastrumok), Viaszrék (Ceratumok), Porok (Pulvisok), Befőttek v. Befőttlevek (Roobok), Festetek (Tinktúrák), Mezek (Melek), s mindezeknek utánok vagy alájok vétetnek az orvosi erejek, s a különbö-

zõ nyavalyákbeli hasznok". További használt gyógyszernevek latin értelmezése.

Amint a felsorolásból kitűnik, a készítmények latin neve már kialakult és ma is használatos, a magyar nevek között viszont csak kevés olyan akad, amely már mai értelemben alkalmas (pl. kenőcs, por, virág). Figyelemre méltó, hogy a tinktúrák neve még később is újra módosult („Festet-Festvény”)

Az átalakulás idejében még maradt a „nyavaja”, s a betegség szó csak később került a szókincsbe. Hasonlóan a gyógyhatás sem szerepel („orvosi erejek”). A legtöbb magyar név pedig még a nyelvújítás hatása alatt részben a feldolgozásra utal (Kihuzatok = kivonatok).

A III rész egy évvel később 1836-ban, valamint más címen került kiadásra ugyanattól a szerzőtől Gyurján János és Bagó Márton budai nyomdájából. A kötet címe „Magyar Patika kalauza és Új Chémiai Szótár. Orvosi Terhek és Mértékek. Patikai Vizsgálat.”

E részben a szerző betűrendben sorolja fel a gyógyszereket, s egyben a recepteket, valamint a gyógyszerek alkalmazásának módját. Tehát valójában szakmai szótár. Megtalálható ebben „Utasító vagy az egyenlő értelmű (Synonymum) orvosságnevek.” (I. sz. melléklet)

Külön részben írja le az „Orvosi Terhek és súlyok (Pondusok)” mértékét és jeleit. Meglepő, hogy Balogh Kálmán professzor 1879-ben megjelent könyvében már a megfelelő nyelvi magyarságú szöveget használja, ugyanakkor szükségesnek tartja a régi (nyelvújításkori) mértékegységeket is felsorolni. A számos táblázatban közli a régi és a „metrikus” egységek átszámítási adatait. (2. sz. melléklet).

Figyelemre méltó és a kornak megfelelően újszerű a „Patika Vizsgálat” rész. „Mind az egyes mind az összetett, mind a készítmény szereknek igazi v. hamis voltokat, látás, ízlés, szaglás, tapintás stb. ec., de főként kémiai próbák által előterjeszti... A Patikákat vizsgálóknak mulhatatlanul szükséges”. Ez a rész talán első lehet a gyógyszer minőségének ellenőrzésében. Végül: „Jegyzékek némely szavakról. Az orvostudományban sok műszavak lévén, de különben is a Magyar Nyelv maga is most mindenképpen bővítettven, csiszoltatván szükségessé lőn, hogy eddig ismeretlen szavak is a Munkában alkalmaztassanak. Már az ilyen nemű szavaknak némi nemű magyarázatjuk itt eszerint megkívántaték”

Igen tiszteletre méltó és dicséretes törekvés nyilvánul meg a reformkorban a nyelvújítás idején a gyógyszerminőség ellenőrzésében a szerző részéről.

I. Rész

Szemelvények az alapgyógyszerek köréből (Simplex)

Ezek között, amiket kiemelttem, vannak ma is általánosan használtak, de a név régies, mások viszont elavultak. Több esetben figyelemreméltó a terápiás ajánlat, valamint a feldolgozás módja illetve a gyógyszerforma is. Az egyes cikkekben egymás mellett került leírásra a recept magyarul és latinul. A gyógyszer neve részletes, amiben a hivatalos botanikai név mellett a népieseket és a német nevet is megtaláljuk.

Áfonya, Kukoicz, Myrtillus, Officinarium, Vaccinium myrtillus Botanicorum. Heidelbeere. E'nek a' czukrosleve (syrupja) tartatik a' patikában. ... Ezeknek a nádmézes leveket rendelik néhány latyiban más orvos szerekkel együtt: a' belek lankadságokban, és az onnét származott hasmenésben, a' vér folyásokban, nedves sülyban (!)

Áfonya rendelései

Főttvíz

Erősítő, szorító a' ... csupa gyengeségből származván a' kórság Végy Áfonya bogyóiból Fél egyedet. Főzd ezt elégséges vízben fedeles edényben. A VIII. egyed szüredékhez tégy Áfonya nádmézes levélből 1 egyedet.

Add. Írd rá: Ezt naponként háromszorra vegye be a beteg.

Egyed = uncia; 1 uncia = 35,001 g

Belendek, Beledfü, Bolondítófü, Disznóbab, Belend, Hyoscyamus, Hyoscyamus niger (Bot.), Bilsenkraut.

E'nek a' füve, magva, kihuzatja, kinyomatott olaja tartatik a' patikában.

Az orvosi erejei görcs ellenzők, bódítók, úgyhogy nagy adarban bódulást, rángatózást, kis érverést, okádást, hasmenést, kegyetlen nagy húgyozást okoz ez.

Rendelése

Laptácskák

Bükórságba, örjülségben, vérköpésben, szívdo-bogásban és a nevezetes rángatózó kórságokban. Méltóságos Störck (hivatkozott szerző). Csináltasának e'ből I. szemnyi laptácskák.

A. J. A'kor naponként egyet vegyen be, az az adaf szaporitattván.

Myrtilli Formulae

Decoctum

Roborans, adstringens in dysenteria ... ex mera laxitate exorta. Recipe, Baccarum myrtilli unciam semis, coque in sufficienti quantitate vini rubri vasis clausis. Collaturae unciarum VIII. adde Syrupi myrtillorum unciam I

Detur, Signetur, Absumatur de die tribus vicinus.

Pilulae

In melancholia, mania, haemoptoe, palpitationa cordis, ac praecipuis morbis convulsivis. Mag. Ströck R. Extr. Hyoscyami dr II. Formentur inde pilulae gr I.

D. Ter de die una summatus dosim sensim augendo.

Arany- Ezüstglet, Lithargyrum v. Lithargyrus, Oxidum plumbi semivibrificatum, Gold- und Silbergätte

Ha az ólommeszet hirtelen megtüzesítik a'kor kész ez a' fényes sárga anyag E'nek sokféle haszna van, a' különbféle írekben v. flastromokban, kenetekben, és vizekben, mint kiszárító, sebgyógyító szernek

Bárányüröm Absinthium ponticum, Artemisia pontica (Bot). Römischer Wermuth.

E'nek a' füve tartatik a' patikában. Ez izgatja, erősíti a gyomrot, savanyúság ellenző, felhasogató, felolvasztó, rothadás üző

Rendelése

Bor

Gyomorerősítő, gyomor hideg lankadságában, a' rázó hideg után is V. Ürömfü másfél marok – Narancshaj sárgája II Forrázd meg ezeket III. font jó Magyar borban.

A. J. Ottanottan I pohárral bevenni.

Vinum

Stomachicum, in langvore ventriculi frido, etiam post febres intermittens R. Herb. absinth. man. semis. Flaved cort. aurant dr III.

S. Summat interdum de die poculum

Plajbász, Fehér kendőző, Cerussa alba (Off) Plumbum acet oxydum Eczet által savanytartóvá tétett ón.

Ez olyan ónmész v savanytartó ón, melyet vékony ónlemezekből készítenek midőn t. i. ezeket eczet párára kirakják, melyek is a'kor fejr porral húzódnak be, a' azután levakartatván, szolgálja a' plajbászt.

A' munkái (készítmények) kiszárítók, összehúzó. Ezt magánosan sohasem, hanem flastromokban, kenetekben, kiszárítás és begyógyítás végett szoktak alkalmaztatni Ártalmasok az a'ból készült orcza festékek.

Legtisztaltatabb égettbor Borláng, Spiritus vini rectissimus, Alcohol, Höchst rectificirter Weingeist.

A' borláng hevít, erősít, a' szelet hajtja. Alkalmaztathani a' borlángot, vízzel feleeresztve az ideg gyengeségtől származott emészhetetlenségbe, az ideges (nervosus) rothadt hidegben.

Csengőfű, Lyukaszű, Kis-Csengőfű, Orbáczfű, Csengővirág, Lyukaslevelű fű, Hypericum, Hypericum perforatum (Bot), St. Johanneskraut.

E'nek a' fűvét és virágját tartják a' szeredben

Rendelés

Por. Falat

Gilisztahajtó különböző Korácsokban

V. Csengőfű levélpör körösfalevelűfű gyök III. Add. porul v. mézzel. Legyen Falat v Rhabarbarás- Kattakoró nádmézes levével cukroslé.

Pulvis. Bolus

Anthelminticus, pro diversis aetatibus

R. Pulv. fol. hyperici -rad. Dictamn. alb. aa gr III V.

D. Pulvis vel cum melle fiat Bolus, aut etiam cum Syrupo cichorei cum Rheo Syrupus

Körisbogár, Cantharis Off.

Meloe vesicatorius Zool, Spanische Mücke.

Ezt a bogarat magát, flastromját, festetét tartják a' patikában

... vizibetegségben, húgy útjainak, Kórságokban, legsül, ha ezek ... elgyengülésektől származnak, a' húgyhólyag szélütéseiben, 's az elalásástól támadt húgynemtarthatásban, sőt még a' nemzőtagoknak elfonyadásoktól és elgyengülésektől származott meddőségben is.

*

II. Rész

Összetétel v. Compositum és Készítetett v. Praeparatum Orvosságok

Az igen nagyszámú gyógyszerkészítményből csak néhányat említek. A gyógyszerformák neve már említésre került.

Almaleves vas Kihuzat, Extractum Martis cum succo pomorum. Apfelsaueres Eisenextract.

Ezt a következőleg készítik: vesznek reszeltetett vasporból 1 fontnyit, savanyú almaléből 4 fontnyit. Ezeket egyetemben néhány hetekig áztatják, gyakori kevergetés alatt. Azután a' szüredék gyenge tűznél kipárologtatik, a' kihuzat sűrűségéig.

Az orvosi erejére, és a velevaló élésre nézve lásd a' Vasport, a' I. Részben. E'nek az adaja laptácskákban 1–2 nehezéknyi, más szerekkel összetéttve

Anglus flastrum. Angol ír. Emplastrum Angli canum s glutinosum. Englisch Pflaster.

Ezt így csinálják: Viza-hólyagból a' testrészeg vesznek Ezt kis darabokra vagdalgán, elégséges égettborban elolvastják. A'nak utána ezt az olvadékot megsűrítik, 's végre ezt a nyálka (mucilago) sűrűségéig kipárologatják, a' mit is akkor valamely pacsmaggal v. ecsettel, a' feszesen ráára kifeszített fekete selyem szövetre rákennek. Minden bekenés után egészen a' dig kell várakozni, valameddig csak a' nyálka tökéletesen meg nem szárad E'ként ez a' máz jól megkeményedvén, a' másik oldalán bekenetik benzoe festettel (tinktúrával): s így elkészülvén ez a' darab fekete selyem szövet, kisebb darabokra vagdalattik és tartatik.

Boros v. Szelleles sebvíz Aqua vulneraris cum vino, s spirituosa. Geistiges Wundwasser.

Ezt így készítik: Levendula virágból, izsópnyers fűvéből, méhfű fűvéből, fodormenta fűvéből, feketegyopár fűvéből, rozmaring fűvéből, ruta fűvéből, zsálya fűvéből, kakukkfű fűvéből, mindegyikből egyenlően 2 latnyit vesznek. Ezeket összevagdalgják és a' rájuk töltetett 20 latnyi égettborral és 12 fontnyi forrásvízzel 24 óráig áztatják. E'kor lehúznak ezekről 10 fontnyi folyadékot 's ez a' Szelleles sebvíz.

Ez a' sebvíz sebet gyógyító, erősítő, és oszlató erővel bír, 's azért is a' vérzésekben, az új sebekben alkalmaztatik.

Büdöskómáj, Kénmáj, Hepar sulfuris Schwefelleber

Felolvast, izgat és az érezsavanyoknak főként a' himinnek (arsenicumnak), és az égető felröplött, kénesőnek (mercurius sublimatus corrosivusnak) méregellenzőjük (Antidotumok) s a' testben lapangó kénesőnek a' következményeit is elhárítja

Külsőképen rendszerént a' rühben, köszvényben a' mirigykórságos (scrophulosus) daganatokban, a' szélütésekben, fürdőül alkalmaztatik.

Ökör epe, Fel tauri Ochsengalle

E'nek a' kihúzatja tartatik a' patikában.

Az epe élőállati keserű ízű, émelygős szagú folyadék. Az epe izgató, savany ellenző, gyomor erősítő, felolvastt és giliszta öldöklő.

Korty

Gilisztáktól eredt nehézségben v. Megsűrített
ökörepe I nehéz Tokaji bor I. egyed
Adassék I. adatul és ilyen napközt II adassék
be.

Haustus

In epilepsia a vernibus R. Bilis bovin. inspiss,
dr I Vini Tokaj unc I. Detur pro dosi et dentur pro
dosi et dentur tales de die duae.

Violaszínű nőhim bogár. Meloe scarabacus. Meloe proscarabacus Zool Maywurm.

E'nek a bogárnak a' feje elvágatván, mézben tartatik a' patikában. E'nek a bogárnak munkái függenek e'nek a' csípős nedvétől, 's a' ezért izgatnak azok, az izzadságot hajtják 's a' vizelletet hajtó erejeknek tekintetében hasonlatosságok is van a' kőrishogárral. Jelesben a' veszettségben alkalmaztatják. – Részletes leírás a készítmény előállítására és alkalmazására.

A II Rész többi készítményének a neve

Áfonya cukros leve, Syrupus succi myrtillorum
Barackfalevélolaja, Oleum Persicae foliorum
Barackfa nyer levelének a' csepegett vize
Borongatónak és Fűsipkánakvaló szerfajak
Czetzsírír, Czetzsírflastrum
Ciromhaj festje, Tinctura corticum citri
Dió zöld hájának befőttje v. befőtt leve, Roob nucum
Egyes öngletír v. flastrum, Deákflastrum (a' köznép
szerint) Emplastrum plumbi simplex
Érett fenyőmag szellete, Spiritus baccarum maturarum
juniperi
Felséges kenet, Unguentum basilicum
Földi gilyisza szellete, Spiritus lumbricorum terrestrium
Hangya szellem, Spiritus formicarum

Ideg kenet, Unguentum nervinum
Köz szélhajtó víz, Aqua carminativa communis
Macskagyökér gyökerének kihúzatja, Extractum radicis Valerianae
Méhfü összetett szellete, Közbeszédben Karmellita szellet, Spiritus melissae compositus
Nyestike v. Tűzvirág kenet, Unguentum florum Calendulae
Ónméz, Óncukor, Ónnádméz, Ólomcukor
Ólommádméz, Eczetsavas ón, Saccharum Saturni
Pápagyökér fűvének kihúzatja, Extractum herbae Cardui benedicti
Rendes ital szerfajai, Species pro potu ordinis
Rózsa tartja, Conserva rosarum (Nyers piros rózsából)
Virágos egérfarkfü fűvének kihúzatja, Extractum millefolii herbae floridae

E g y e s
v a g y
Simplex Orvosságok.

A.

Afonya, Kukojcza. Myrtillus. Officinarum.
Vaccinium myrtillus Botanicorum. Heidelbeere.

E' nek a' cukrosleve (syrupja) tartatik a' patikában. Maga ez a' növedék terem az erdőkben Magyar- és Erdélyországban, sőt az egész Európában is. A' termését édes savanyúsak, valamennyire fanyarúk.

Ezek hivesítenek, összehúznak, kivált a' száraz állapotokban, és súly ellenvalók.

Ezeknek a' nádmézes leveket rendelik néhány latnyiban más orvos szerekekkel együtt: a' belek lakdságokban, és az onnét származott hasmenésben, a' vér folyásokban, nedves súlyben.

Magokat a' terméséket vagy bogyókat 2—3 latnyiban, megfőzelve, és kinyomatva, ugyan azon nyavalyákban szokták alkalmaztatni. A' főttvizek hasznos mint száj öblöngető a' súlyos nyben

Afonya Rendelése.

1. Főttvz
Erősítő, szorító a' vérhasban; előrebocsátván az előrebotsátandókat; és semmi hűdgelés nem lévén jelen; a' cupa gyengességből származván a' körság.
Vegy A' fony a bogyóiból fél egyedet.
Főzd ezt elégséges vízben, fedelel edényben.

Myrtilli Formulae.

Decoctum
Reborans, adstringens in dysenteria; praemissis praemittendis; et nulla praesente febre; ex mera laxitate exorta

Recipe. Baecarum myrtilli unciam semis,
Coque in sufficienti quantitate vini rubri, vasis clausae.

1

3. ábra

III. Rész

Néhány példa a KALAUZ-ból (Mutató)

Álmatlanságban: Sárgadinnyemag füteteje

Álmod hoz: Kék ibolya nádmézes leve

Bélrestségben: Sárgarépa mag

Belek tisztátalanságokban: Aszú szilva

Bükórságban (melancholiában): Csengőfü virága és füve

Dühödtségben: Cseresznye, violaszínű hibogár

Éjjeli izzadásban: Zsályaolaj

Felfúvódás ellen: Székfűvirág bélöblítőül

Görcs csendesítő: Macskagyökér, Levendula víz

Görcsös köhögésben vagy szamárhurutban: Dohány

Kihuzat (extractum)

Idegerősítő: Rozmaring levele, Macskagyökér

Meggyulladt és megdagadt aranyérre, külszer: Ruta

Rekedtségben: Fige, sárgarépa leve, kosborfü gyökere

Szélütésben: Levendula szellet, Kőrishogár festetje (tinctúra)

Szűrő, köhögéses sorvadságban: Izlandiai moh (Lichen Islandicus)

Torokgyékben öblögetőül: vizes eczet, vadrozmarin levele

Vértisztító: Csalány, Kattankórá gyökere.

A szerző a címszavak mellett utal az itt említett gyógyszernek a könyv II részében részletesen leírt készítésére. Az olvasónak arra kell gondolnia, hogy a felsorolt né-

hány gyógyszer, illetve készítmény erősen hasonlít a természetgyógyászok módszereire. Szóba jöhet talán a placebo személet: „Ha gyógyszer, akkor hatásos”.

1. sz. melléklet

Néhány ma szokatlan magyar gyógyszernév a könyvben említett latin szóval értelmezve

Valóság = Essentia
Munka = Termék
Falat = Bolus
Pép = Cataplasma
Ital = Potio
Kevert = Mixtura
Korty = Haustus
Forrázatos- főtt víz = Infuso- Decoctum
Főttvz = Decoctum
Nádméz = Saccharum
Kása = Cataplasma
Ser = Cerevisia
Lekvár = Elektuarium
Lé = Succus
Golyóbciska = Globulus
Fűtej = Emulsio
Fecskendő = Injunctio
Nyalat = Eclegma

2. sz. melléklet

*Balogh Kálmán: Gyógyszertan, Budapest 1879.
1138—1140 oldal*

I. Tábla, mely a magyar-osztrák orvosi és metrikus úgynevezett gramm súly viszonyát és mindkettőnek beosztását mutatja.

A Metrikus súly

A kilogramm ezer grammmal tartalmaz és megfelel 17 856 magyar-osztrák fontnak azaz 57.14 félfontnak

A gramm egy köbc centiméter 4° hőfokú víznek súlya és megfelel 13 71388 magyar-osztrák szemernek

B Régi magyar-osztrák orvosi súly szerint

A font (libra lb) tartalmaz 12 obon és megfelel 420 014 grammmal

Az obon (uncia) tartalmaz 2 félfont és megfelel 35 001 grammmal

A félfont (semissuncia, lat) tartalmaz 4 nehezéket és megfelel 17 500 grammmal

A nehezék (drachma) tartalmaz 3 terecset és megfelel 4 375 grammmal

A terecs (srupulus) tartalmaz 20 szemert és megfelel 1 458 grammmal

A szemert (granum) tartalma megfelel 1.07229188 grammmal.

G Kedvessy: Data to the development of the Hungarian professional language of pharmacy

As in many European countries, the Latin was the language commonly used in science, education, administration, jurisdiction as well as in the medical and pharmaceutical practice up to the first third of the 19th century. During the last couple of ten years, however, the Hungarian language prevailed everywhere in the professional literature. Author deals with the nearly 50 year period following the language reform having started at the end of the 18th century, when a kind of transitory language was in use, e.g. in the book of Mihály Kovács with the title Magyar Patika of 1835 (Hungarian Pharmacy)